

Předat dětem, co je k životí

30 ROZHOVORŮ – 30 LET SEDMÉ GENERACE

7.G

Předat dětem, co je k životí

30 ROZHOVORŮ – 30 LET SEDMÉ GENERACE

Brno 2021

*Tato kniha vyšla díky 330 donorům,
kteří ji podpořili ve sbírce na Darujme.cz.*

Předat dětem, co je k žití
30 rozhovorů — 30 let Sedmé generace
© Hnutí DUHA - Sedmá generace, 2021

ISBN 978-80-11-00758-4

*Věnováno všem generacím,
které přijdou po nás.*

OBSAH:

- 9 Předmluva
- 13 Ediční poznámka
- 14 Jsme opilí hmotným blahobytem (*Satish Kumar*)
- 26 Monokultura a rozmanitost (*Vandana Shiva*)
- 38 Aby ekologický pohled na svět nahradil industrialismus (*Edward Goldsmith*)
- 58 Radikální ekologové mají budoucnost (*Mojmír Vlašín*)
- 68 Model světa neodpovídá skutečnosti (*Helena Norberg-Hodge*)
- 84 Není důvod přestat (*Václav Mezřický*)
- 94 Musíme začít diskutovat o směřování společnosti (*Ivan Dejmál*)
- 106 Malé není vždy krásné (*Murray Bookchin*)
- 132 V soužití s divokým zvířetem jsem se stal jemnějším (*Ludvík Kunc*)
- 144 Jádrem všech našich problémů je nedostatek představivosti (*Petr Váša*)
- 156 Předat dětem něco, co je k žití (*Vladimír Buřt*)
- 170 Život sám je Boží hlas (*Tomáš Halík*)
- 184 Předávat nejen exaktní znalosti, ale také ideu (*Milena Rychnovská*)
- 198 K přírodě přistupuji s hlubokou lítostí (*Hana Librová*)
- 212 Ženy u nás mají slušnou pozici (*Jiřina Šiklová*)
- 226 Nenechat se uspat do vlastního světa (*Václav Bělohradský*)
- 244 Ideály mi zůstaly (*Jan Beránek*)
- 262 Nič poriadne nevieme (*Ľubica Lacinová*)
- 278 Maluju odpad a připravuju půdu (*Vladimír Kokolia*)
- 298 Politika většinou není pro Boy Scouty (*Bedřich Moldan*)
- 318 Divočina je podmínkou našeho žití (*Jaromír Bláha*)
- 338 Potřebujeme nový příběh (*Jiří Zemánek*)
- 356 Radikálně jsme se odklonili od přirozenosti (*Naomi Aldort*)
- 372 Vědomí je nejhlubším tajemstvím (*Stanislav Grof*)
- 390 Svět už nebude takový, jaký býval (*Jan Piňos*)
- 406 Tazatelem po smyslu (*Erazim Kohák*)
- 418 Nežijeme v klimatické oáze (*Alexander Ač*)
- 432 Neubývá jen hmyz, ale ten jde první (*Lukáš Čížek*)
- 448 Pokud zničíme život v oceánech, zahubíme sami sebe (*Alex Cornelissen*)
- 464 Environmentální žal je posel frustrace i naděje (*Zdeňka Voštová*)
- 481 Autoři a autorky rozhovorů
- 485 Seznam fotografií

PŘEDMLUVA

Socioložka a disidentka Jiřina Šiklová, myslitelka a aktivistka Vandana Shiva, ekokomunalista Murray Bookchin, výtvarník Vladimír Kokolia, vedoucí lesního programu Hnutí DUHA Jaromír Bláha či katolický intelektuál Tomáš Halík — ti všichni a mnozí další se setkávají v této knize. Redakce společensko-ekologického dvouměsíčníku Sedmá generace se totiž rozhodla oslavit své třicetileté výročí vydáním výběru z rozhovorů, které v něm během těch let vyšly. Jistě to nebyl snadný úkol. Výsledek ale stojí za to.

Knihu můžeme vnímat jako v čase rozkročenou a mnohohlasou debatu, jejíž osou jsou netriviální otázky po směřování naší společnosti a která nás nutí přemýšlet a hledat vlastní pozice a pohledy. Její protagonisté se totiž liší nejen datem narození (je mezi nimi rozpětí kolem padesáti let a někteří již nežijí), ale i svými ideovými a politickými perspektivami. Jestliže například Vandana Shiva či Helena Norberg-Hodge odmítají ekonomickou globalizaci či ekonomický růst, zdůrazňují nutnost zachování tradičních forem hospodaření a obrat směrem k lokalizaci, Bedřich Moldan naopak vidí cestu z ekologické krize v zachování ekonomického růstu za současné minimalizace jeho ničivých důsledků pro planetu.

Jak už ale u rozhovorů bývá zvykem, netočí se zdaleka jenom kolem obecných a závažných otázek. Jsou živé a čtivé díky střídání témat i střípkům životních příběhů, zážitků a aforismů, z nichž si můžeme udělat o zpovídaných osobnostech komplexní obrázek. „Žádná válka není dobrá pro chudýho člověka,“ odpovídá třeba Ivan Dejmal židovským příslovím na jednu z otázek. Pak ale přiznává, že podle jeho názoru je „válka proti srbskému nacionalismu“ válkou spravedlivou. Rozhovor pochází z roku 1999, kdy byly války v bývalé Jugoslávii vysoce aktuální téma. Podobně skrz rozhovory probleskují třeba povodně na Moravě v roce 1997 či šumavská blokáda v roce 2011. A to je další výhoda takto chronologicky uspořádané série rozhovorů. Můžeme jít po vlastních stopách a uvědomit si, jaká témata jsme v minulosti vnímali jako klíčová, co v nás rezonovalo a co z toho je stále aktuální. Třicet let je dlouhá doba. Jak ji rozhovory odrážejí? Vyprávíme si stále tytéž příběhy? Mění se celkový tón debaty? Je pravda, že během let ubývá v ekologických diskusích

razance a nastává „postmoderní ochlazování“, jak jej pojmenovává Hana Librová ve svém rozhovoru?

Vědomí je nejhlubším tajemstvím. Předat dětem, co je k životu. Model světa neodpovídá skutečnosti. To jsou některé názvy rozhovorů v této knize, vyjadřující trest sdělení jejich protagonistů. Naznačují, že environmentální problémy mají rozlehlé podhoubí, které prorůstá skrz a dotýká se vlastně všeho. „Ekologie“ není samostatná, oddělená zóna, řešitelná pouze technologiemi a veřejnými politikami. Úzce souvisí nejen s naším životním stylem a hodnotami, ale i s naším nejhlubším vnímáním a duchovní sférou. Mají k ní co říci herci, pedagogové, malíři... Tak třeba Vladimír Kokolia, známý spíše svými abstrakcemi nežli malbami krajiny, v rozhovoru říká: „Když žijeme v krajině, přebíráme všechny její poměry. Kdo žije pod kopcem, má duši jaksí pod kopcem, kdo žije ve středu města, tomu mysl chodí po dně kaňonu ulic. V Knínicích máme pak srdce zrovna tak zvlněné, jak melodické jsou svahy na bocích Boskovické brázdy.“ Říká, že s krajinou, v níž žijeme, jsme propojení, ukládá se v nás, neutěceme jí. A tím hůř, když je ošklivá a obsahuje „předimenzované hliníkové krabice“. Protože ta ošklivost se pak usadí také někde uvnitř nás.

Několika rozhovory též probleskuje téma naděje tváří v tvář ekologické krizi. Není myslím náhoda, že poslední dialog (s psychoterapeutkou Zdeňkou Voštovou) se točí kolem tématu environmentálního žalu. Zdá se, že smutkem nad tím, jak člověk ničí přírodu, ale i strachem z budoucnosti poznamenané klimatickou změnou trpí mnoho lidí, ale nevědí, co s tím, netuší, že nejsou sami, kdo se takto trápí. Jak ale Voštová ukazuje, pokud s těmito pocity úzkosti a zoufalství pracujeme, můžeme se vnitřně posunout směrem k větší moudrosti: přehodnotit životní priority, dokázat plně prožívat vzácnost a jedinečnost okamžiku, v němž právě spočíváme, vnímat naději jako vnitřní jistotu, že něco má smysl dělat nehledě na to, jestli to dopadne dobře... nebo ne.

Něco velmi podobného říká i indická myslitelka Vandana Shiva: „Neorientuji se na výsledek — nejde mi o cíl, o úspěch. (...) Také se neberu tak moc vážně. Nenesu na svých bedrech svět. Svět se nese sám. Dělán prostě to, co se mi v této situaci zdá nejdůležitější. Samozřejmě že cítím bolest, smutek. Ale ne trvalé zoufalství. Takové

zoufalství by vedlo ke znečitlivění. A v tom okamžiku už člověk nemůže přesáhnout destrukci, protože ztrácí schopnost reagovat.“

Tím, komu tehdy Vandana Shiva odpovídala, jsem byla já. Ve svých sedmatřiceti letech jsem se coby ekologická aktivistka ocitla v jižní Anglii na třítydenním kursu ekologické ekonomie v oné pozoruhodné instituci, Schumacher College, odkud je i první rozhovor v této knize — rozhovor Jakuba Patočky s jejím tehdejší ředitelem Satissem Kumarem. Vandana Shiva byla v mém kursu jednou z přednášejících. Předtím jsem ji neznala. Celý týden jsme se od ní dozvídali o boji indických rolníků proti privatizaci osiva, o stínech zelené revoluce, o milionech lidí vysídlených ve jménu rozvoje ze svých krajín a domovů. Rozhovor pro Sedmou generaci (tehdy se jmenovala Poslední generace) mi umožnil přiblížit se této již tehdy slavné osobnosti a vést s ní dialog. Tento dialog, stejně jako mé pozdější rozhovory pro Sedmou generaci s Helenou Norberg-Hodge a dalšími osobnostmi, které jsem na Schumacher College potkávala v dalších letech, mě formovaly a ovlivnily na celý život. Nebýt Sedmé generace, nedošlo by k nim. V devadesátých letech i později pro mě Sedmá generace představovala jak prostor, kde jsem se učila psát a mohla publikovat své postřehy a názory, tak i platformu dialogů a polemik na klíčová témata. Psal do ní Erazim Kohák i Hana Librová a dodnes si vzpomínám, jak mě rozjitřila Koháková kritika knihy Heleny Norberg-Hodge *Dávné budoucnosti* a jak jsem s ním silně nesouhlasila, když psal o tom, že všichni bychom měli žít ve městě, protože život na venkově je z ekologického hlediska neudržitelný. Tehdy jsem si neuvědomovala, že se nemůžeme shodnout, protože on má před vnitřním zrakem rozlehlé konzumní americké suburbie, zatímco já svou jihočeskou vesničku, kde byl leckdo ještě propojen s místem a v kontaktu se samozásobitelskou minulostí.

Mám k Sedmé generaci úzký vztah i z dalších důvodů. Bez Sedmé generace bych nenapsala dvě své knížky: *Kde peníze jsou služebníkem, nikoliv pánem* a *Ekonomičtí disidenti*. Vycházely v ní původně po dobu několika let jako seriál. Tyto a další moje seriály v Sedmé generaci mě nutily hlouběji přemýšlet o tématech, která mě bytostně zajímala, daly mi pocit, že jsem součást živé komunity, s níž můžu vést dialog. A myslím, že nejsem sama, pro koho měla či dosud má Sedmá generace takový význam. Je líhništěm nových autorů a autorek, kteří

si v ní mohou vyzkoušet svá tvůrčí křídla. Redakci Sedmé generace teď už dlouhá léta šéfuje Vít Kouřil a během třiceti let se v ní vystřídala řada dalších schopných a obětavých lidí. Je vlastně neuvěřitelné, že po celou tu dlouhou dobu funguje. A vyvíjí se, zachovává si svou úroveň, respektive ji zvyšuje. Přitom nemá žádného mecenáše, žádného bohatého vlastníka. To, že stále vychází i v papírové podobě, je malý zázrak. Z časopisů zaměřených na environmentální dimenzi našeho života takto přežila — pokud vím — už jen brněnská Veronica. Ta je ještě o něco starší než Sedmá generace — začala vycházet již za „totáče“. Snad s tím má něco společného i tajemný brněnský genius loci, který způsobuje, že se zdejší silná zelená komunita bez problémů prolíná s tou uměleckou a akademickou (a prolínala už s disidentskou) a že tu v občanské společnosti panuje větší svornost a vstřícnost. Ten, kdo má to štěstí jako já, že tu může žít, to cítí. Sedmá generace je mimo jiné i důležitým svorníkem této komunity.

Je dobře, že se Sedmá generace rozhodla oslavit své výročí knižním výběrem rozhovorů. Rozhovor je vlastně hybridní a těžko definovatelný útvar, který se úplně nehodí do naší silně individualizované společnosti. Není totiž úplně jasné, kdo je jeho autorem. Je jím zpovídaný? Nebo zpovídací? Každopádně je to vždy projekt nejméně dvou lidí, a tak se v této knížce objevují i jména některých z těch, kteří po celá ta léta Sedmou generaci utvářeli. Řadu rozhovorů v počáteční éře připravil spoluzakladatel a první šéfredaktor Jakub Patočka, který pak u novinářiny a redaktorské práce již zůstal a jeho současným počinem je úspěšný on-line Deník Referendum. Z dalších je vedle Víta Kouřila vhodné jmenovat Dášu Smolíkovou, která po léta fungovala jako „duše podniku“, následujícího koordinátora a redaktora Vojtěcha Pelikána i současnou koordinátorku Simonu Horkou. Ale když člověk někoho jmenuje, je to hloupé, protože ho hned napadnou další, které by neměl opomenout. Takže bych na závěr chtěla moc poděkovat všem, kteří Sedmou generaci po těch třicet let tvořili a tvoří, podporovali a podporují, čtou a šíří či jí redakčně radili a radí, a ubezpečit je, že jejich práce měla a má hluboký smysl.

A do příštích let Sedmé generaci přeji, ať ji čte nejméně... dalších sedm generací.

Nada Johanisová, v Brně 17. září 2021

EDIČNÍ POZNÁMKA

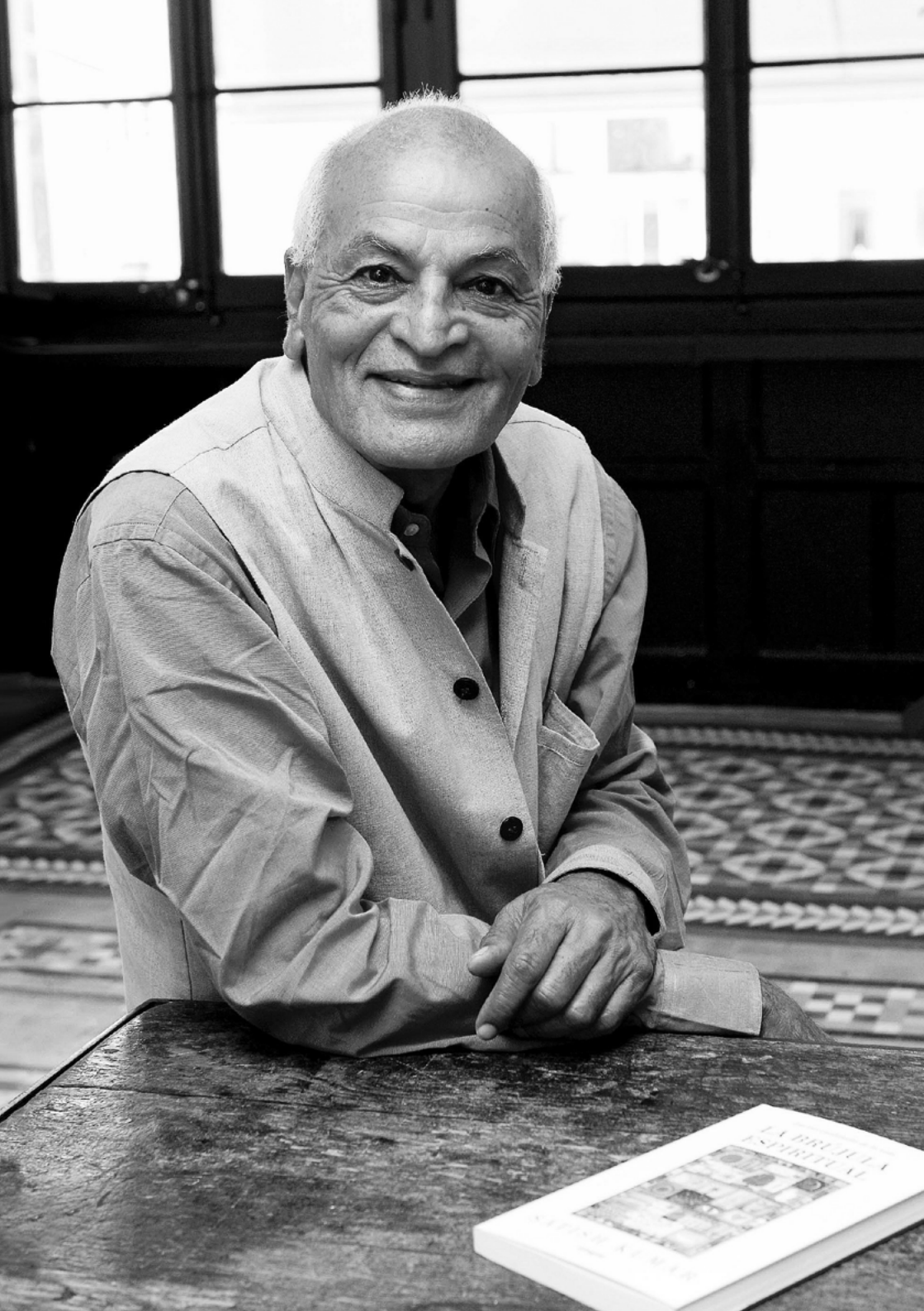
Tímto knižním výběrem chceme připomenout třicetiletý vývoj a tematickou pestrost časopisu Poslední, respektive Sedmá generace. Snažili jsme se do něj zahrnout texty zachycující duch tehdejší doby a zároveň promlouvající k současnosti. Zajisté se na mnohé nedostalo a jiní editoři by vybrali jinak. Není však, doufejme, všem výročním konec — rozhovorů vhodných ke zpětnému čtení vyšlo v Generaci na několik dalších knih.

Rozhovory řadíme chronologicky. Korektorky Míla Zemanová Palánová a Mariana Arkai provedly jejich jazykovou úpravu, při níž opravily překlepy a sjednotily psaní s/z, Vám/vám, číslovek, pomlček, procent nebo názvů děl kurzívou. Doplňily též křestní jména osob uváděných pouze příjmením, rozepsaly zkratky a vybraly zvýrazněné citáty. V poznámkách pod čarou pak najdete aktualizace některých dobových tvrzení. Na závěr rozhovorů jsme přidali post scripta, v nichž stručně shrnujeme pozdější osud zpovídané osobnosti. Jelikož se nám nedochoval celý redakční archiv, využili jsme i nepůvodních fotografií; seznam jejich autorů a autorek najdete na konci knihy. V její e-verzi pak můžete využít prolinků na diskutované články či jiné webové stránky.

Dovolte mi na tomto místě srdečně poděkovat všem, kteří se o vznik knihy zasloužili, v první řadě tazatelům i dotazovaným, redakčním týmům Generace i 330 donorům, kteří na knížku přispěli ve sbírce na Darujme.cz. Bez vás by nikdy nevyšla, klobouk dolů.

Přeji vám inspirativní ponor do (nejen) polistopadové historie a velmi děkuji za přízeň, kterou Sedmé generaci zachováváte.

Vít Kouřil

ROZHOVOR SE SATIHEM KUMAREM

Jsme opilí hmotným blahobytem

Satish Kumar (*1936) se narodil v Indii, v osmnácti letech odešel z kláštera a připojil se ke hnutí Mahátmy Gándhího. Po jeho smrti pracoval v kampani, která usilovala o naplnění Gándhího myšlenky na vytváření decentralizovaných samosprávných celků — takzvaných vesnických republik. Na vrcholu těchto snah jich bylo v Indii asi 60 tisíc. Se svým přítelem E. P. Menonem putoval pro mír pěšky a bez peněz do Sovětského svazu a USA, za třicet měsíců ušli 8000 mil. Na konci šedesátých let se usadil v Anglii, kde postupně založil London School of Non-violence (Londýnskou školu nenásilí), pro děti Small School v Hartlandu, nakladatelství Green Books a po smrti svého přítele Ernsta Friedricha Schumachera společnost nesoucí jeho jméno. Je šéfredaktorem časopisu Resurgence, který se zabývá filosofickými a duchovními souvislostmi ekologické krize, jakož i hledáním alternativ, a ředitelem Schumacher College, ve které v několikátýdenních kursech představují své vize klíčové osobnosti ekologického hnutí a alternativních myšlenkových proudů.

V červnu jsem měl právě v Schumacher College jedinečnou příležitost požádat ho o rozhovor.

Tak se ptejte.

Země se nachází v globální ekologické krizi. Těžko bychom dnes našli někoho, kdo by popíral její existenci. Kde jsou podle vašeho soudu její kořeny?

Kořeny globální ekologické krize jsou v hodnotách. Špatných hodnotách. Základem naší moderní industriální společnosti je představa, že lidé jsou nadřazeni přírodě. Ta je tu pro ně a oni jsou tu proto, aby ji kontrolovali a řídili. Tento způsob myšlení převládal v posledních 400 letech, v renesanci, osvícenství i v průmyslové revoluci. Domnívám-li se totiž, že příroda je tu pro mě a já ji mám kontrolovat a využívat pro svůj prospěch, nevyhnutelně ji dovedu ke globální ekologické krizi.

Protože příroda tu není pro mě. Příroda je tu sama pro sebe a já jsem její součástí. Existuje symbiotický vztah mezi stromy, trávou, ptáky, řekami, lidmi. Vycházejí-li spolu harmonicky, mohou být vazby mezi nimi trvalé. Ale pokud si myslím, že je tu něco pro mě, budu to prostě používat tak dlouho, dokud to nedojde.

Kořeny globální ekologické krize tedy leží ve způsobu našeho myšlení, v hodnotách a ve víře, že lidé jsou nadřazeni přírodě.

Přesto si nemyslím, že by se lidé vzdálili přírodě natolik, aby neměli pud sebezáchovy. Jak byste potom vysvětlil, že sice víme, jak rychle mizí pralesy, víme, jak rychle se ztenčuje ozonová vrstva, jak rychle se planeta ohřívá, a víme, jaké to bude mít katastrofální důsledky, nicméně nikdo nic nedělá. Nemyslím si, že se to dá vysvětlit jen špatnými hodnotami.

Má to dvě příčiny.

Za prvé, v minulých 200–300 letech si lidé vypěstovali nepochopitelnou víru ve vědu a techniku. Zdá se, že lidé bezmezně věří, že všechny naše problémy nakonec vyřeší věda a technologie. Toto je jen těžko pochopitelná víra. Je pěstována na každé univerzitě, škole, ve všech novinách, v každém rozhlasovém či televizním vysílání: věda má zázraky! Zázračná řešení! Technika vyřeší všechny naše problémy. Don't worry, be happy.

Toto je první příčina, proč lidé nemyslí na své přežití.

Za druhé, lidé si zvykli na jistou úroveň pohodlí. Připadá jim, že moderní životní způsob je velmi komfortní. Cokoliv potřebujete, jen zmáčknete tlačítko, zapnete to a všechno tu je: elektřina, voda, teplo, televize, rádio. Všechno je ihned k dispozici. Lidé se začínají stávat otroky této potřeby pohodlného života, zlenivěli. Takže i když se před nimi objeví takto ohromné nebezpečí, jsou už natolik otupělí a letargičtí, že nereagují.

Představte si starého bohatého krále, který se opíjí a hraje šachy. Jeho ceremoniář mu říká, že je na hranicích nepřátelská armáda, ale on jen povzneseně mávne rukou, přilhne si z láhve a hraje dál. Ceremoniář po chvíli znovu příběhne a vyděšeně říká, že nepřítel už zabral polovinu země. Král řekne: „Pohoda. Nějak to dopadne,“ a šibalsky dodá: „Rád piju,“ zavdá si z láhve a ignoruje ceremoniářovu paniku.

Jsmo opilí tímto hmotným blahobytem a pohodlným způsobem života. Nevidíme nebezpečí jaderné energie, ozonové díry, odlesňování, globálního oteplování. Myslíme si: Nějak to dopadne. Pohoda. Vláda to vyřeší, věda to vyřeší. Zvrhli jsme se i s naší upadlou kulturou.

Bojíme se vystoupit z řady, riskovat, nechceme dělat nic, co by mohlo být nepohodlné. Zlenivěli jsme, zdegenerovali — to je

příčina. Vrhá to bohužel na lidskou povahu velmi nepěkné světlo, ale nemá smysl si něco nalhávat. Lidé jsou zpití konzumem, změnili se v lenochody. Je to druh letargie, otupělosti duše.

Myslíte si, že je toto chování skutečně v lidské přirozenosti, nebo je to jen základ euro-americké kultury? Nehraje mimo špatných hodnot podstatnou roli také společenský systém, který takto lidi formuje?

Myslím, že toto chování pro lidi přirozené není. Je typické pro lidi, kteří se stanou příliš pohodlnými, bohatými a materialistickými. Lidé, kteří musejí vynakládat jisté úsilí, fyzicky pracovat a mají přirozené hodnoty jako kmeny a prosté společnosti v Africe a Indii, se takto nechovají. Jak říkala Vandana Shiva, 80 procent lidí v Indii žije tradičně, mají svoji kulturu a filosofii véd, jógy a upanišad. Veškerá jejich tradiční moudrost stále existuje. Proto nejsou líní. Neuvažují v našich měřítkách. Zejména však nezpůsobují znečištění, globální oteplování, destrukci pralesa. Toto dělá jen euroamerická civilizace — kamkoliv přijde.

Většina zemí třetího světa v Africe, Jižní Americe, Asii byla koloniemi evropských zemí. Ty tam rozvrátily původní rovnováhu a tradice a vnuly jim své způsoby, svůj průmysl. Proto i tam je znečištění způsobováno euro-americkým industriálním uvažováním.

Americké společnosti Coca-Cola a McDonald's dnes vnucují své zboží dokonce i lidem v Moskvě. Snaží se je připoutat ke Coca-Cole, hamburgerům a jinému spotřebnímu zboží. Toto jsou způsoby amerických společností. Jejich omezené obchodní myšlení a jejich hodnoty jsou podle mého soudu příčinou globální ekologické krize.

Nemůžete obviňovat chudé Afričany, chudé Jihoameričany a chudé Indy, protože oni žijí velmi prostě. Jeden Američan spotřebuje padesátkrát více než jeden Ind. Množství půdy, ropy, elektřiny, které spotřebuje, je ohromující. Globální ekologická krize tedy leží výhradně na bedrech euroamerické civilizace.

Svým způsobem jste vysvětlil, v čem vidíte alternativu pro Indii — v návratu k jejím původním hodnotám. Kde je ale alternativa pro euroamerickou civilizaci? Zmiňoval jste vpád Coca-Coly a McDonald's do Moskvy. Podle mne ti lidé tam jsou šťastní, že

Největším argumentem proti nám je totiž tvrzení, že nabízíme jen tvrdý život, nízkou životní úroveň, cestu zpět, návrat do středověku. To ovšem není pravda.

Naše hnutí musí prosazovat život bohatý jiným způsobem: šťastnějšími vztahy mezi lidmi a mezi lidmi a přírodou.